

АҲМАД АЪЗАМ

ОДАМОВИГА УЧЁҚЛАМА ҚАРАШ

Туркум новелла

1. СУРАТИ

Бу одам жуда тоза юради.

Бу одам жуда озода кийинади.

Бу одам жуда чиройли сўзлайди, гапидан адашмайди ва ҳеч қачон ўзини йўқотиб қўймайди.

Бу одамни кўрганда беихтиёр ўзингизнинг чанг-чунгга беланиб, терлаб-пишиб юришингизни, шимингиз дазмолланмай, кўйлагингиз ёқаси нотоза эканлигини ўйлайсиз (аслида ҳеч бири шундай эмас, лекин сизга шундай туюлаверади) ва шу заҳоти, уясидан қулаб тушган полапонлардек, хаёлингизга лоп этиб келиб қолган шу куйди-пишди ўйларингизнинг ҳам бетартиб, узук-юлуқ ҳамда чала эканлигини англаб, довдираб тураверасиз — бу одамнинг қарашлари унинг нақадар музайян ва равон мушоҳада қилишини кўз-кўз қилади.

Бу одам жуда батартиб ўйлайди — ўйлашда унинг ўз тартиби бор.

Бу одам яна кўп йўллардан юра олади — унинг юрадиган ўз йўллари бор.

Бу одам яна тиллари осмонни ялаган оловлар ичидан куймай чиқиб келаверади.

Бу одам яна тўлқинлари кўкка сапчиган сувлар устидан ботмай юравадн.

Бу одам паррихта мусичаларнинг ҳам кўнглини топади.

Бу одам кулча бўлиб турган илонларнинг ҳам тилини билади.

Бу одам тағин ўлаётган дўстга илжайиб қарайди, Бу одам тағин тиш қайраган душманга кулиб боқади.

Яна... бу одам ботаётган офтобнинг қонталаш баркашига қараганча, оғзини катта очиб, “хай-ийй” деган товуш чиқаряб, бамайлихотир эснайди; эсноқдан бадани яйраб, кўзларига ёш чиқиб кетади.

Бу одамни табиат ярлақанган — унинг

заха емаган шафтолидай,

тиш тегмаган жоноқи олмадай,

кўл тегмаган хуркак сийнадай,
онаси, йўқ, рўзгор ўпмаган бокира қиздай тоза, озода, ҳали
унниқмаган, ҳали дунё кўрмаган,
дунёдаги виждонлар ичида энг чиройлиси бўлмиш виждони
бор!

Бу виждонни у ҳар қандай кўздан асрайди; ҳеч кимга бермайди,
кўрсатмайди.

Бу виждонни у шамоллар тегмайдиган, сувлар ўтмайдиган, оловлар
яламайдиган, нигоҳлар тушмайдиган қилиб ўраб-чирмаб, кўнглининг тубига
бекитиб қўйган ва баданини виждонининг устида пилла қилиб ўраб олган.

Қачон пилла ичидаги ғумбак капалакка айланиб, пиллани тешиб
чиқади ва қанақа тухум кўяди —буни билолмаймиз.

Бу одам эса саволга жавоб қилмайди: у илжайганича кўнглингизнинг
очик эшигидан ўтиб, тўхтамай, нариёғидан чиқиб кетаверади.

2. СИЙРАТИ

Бу одам яна устидан қулфлаб ўтиради.

Сиз билан бизга — устидан қулфламайдигани одамларга уйда
ўтирганимизда қулфнинг кераги йўқ: одам бор уйга дўст келиши, кўшни
кириши мумкин; душман эса уйимизга келмайди, у катта йўлда оёғимиздан
чалади.

Ўз уйида устидан қулфлаб ўтирадиган бу одам эса дўстдан ё, дейлик,
ўғридан кўрқмайди, эгали уйдан ўғри кўрқади — у ҳам ўзини тўғриларга
кўрсатмаслик пайида бўлади; бу одам дунёдан ҳадик олади: у ташқаридаги
олам кириб келадиган эшикка қулф уриб, тагин дунё уйимга кириб-нетиб
колмасин, деб хушёр ўтиради.

Маили, дейлик — уй ўзиники бўлганидан кейин, билганини
қилмайдими?

Лекин бу одам кўчага чиққанда ҳам офтобга, ҳавога, қушлар
сайроғига, кўчанинг ўзига, кўчадаги одамларга, одамларнинг берган
саломига ҳам ҳадик билан, тагин кўнглимга кириб кетмасин деб жуда хушёр
царайди.

Бунисига ҳам маили, дейлик — кўчадаги одамни сен нега бунақа...
ўзингдан-ўзинг хавфсираб юрибсан, деб қисти-бастига ололмаймиз.

Лекин бу одам ўзининг кўнглидан ҳам шубҳа қилади — ёпирай, бирон
сўз, бирон фикр, бирон бебошвоқ хаяжон чиқиб кетмасин, деб кўнглини ҳам
қулфлаб юради: оғзига маҳкам, одамлар билан гаплашмаслик чорасини
қилолмаса, ноилож, оғзини очмай сўйлайди.

3. ТУРМУШ ТАРЗИ

Бу одам фақат уйинигина ватан деб билади: тўрт девор билан ўралган уйини ўз мамлакатим деб ҳисоблайди.

Бу одам ўзи шу мамлакатининг сиёсатини юритади — баайни қадимги пошшолардек.

Мамлакатининг ташқи сиёсати борасида ҳам бу одам хушёрликни қўлдан бермайди, мамлакатига чегарадош “мамлакатлар” билан (бу одам кўшниларининг уйини ҳам худди ўзиникига ўхшаган хорижий мамлакатлар деб ҳисоблайди) борди-келди муомалаларида қатъий бир тартибга амал қилади: уларнинг ички ишларига аралашса ҳам, ўзининг ички сиёсатига аралаштиришларига изн бермайди; бу одам ўша мамлакатларнинг элчилари билан (носоғлом тасаввурни қаранг!) ўз мамлакатининг ягона ва мутлақ ҳокими сифатида жуда усталик билан муносабатда бўлади: давлат сирларим чиқиб кетмасин, деб оғзини очмай гаплашади.

Мамлакат фуқаросиз бўлмайди албатта: бу одамнинг мамлакатада ҳам фуқаролар бор: хотини, болалари... Хотин ҳам, болалар ҳам бу одам юритган сиёсатни маъқуллайди. Шунга қараб, бу мамлакатдаги-лар яқдил, яқтан яшар эканлар, деган хулосага ҳам келишимиз мумкин эди, лекин сал чатоғи бор.

Бизнинг тушунчамиздаги мамлакатда фуқаролар ўз давлатининг ҳамма ишларидан доимо бохабар, тўғрироғи, ички ва ташқи сиёсатни уларнинг ўзлари белгилайди. Лекин бу одамнинг мамлакатадаги сиёсатдан унинг фуқаролари воқиф эмас. Мутлақ ҳоким уларни сиёсатга аралаштирмайди: хотин — хотин, бола — бола! Шунинг учун ҳам бу мамлакатда ҳар хил сайловлару намоёнлар, бўйин товлашу ғалаёнлар йўқ. Ўзингиз ўйланг, ахир, кимга қарши ғалаён кўтариладию мутлақ ҳоким ағдарилса, ўрнига унинг ўзидан бошқа яна кимни қўйиш мумкин? Сал чатоғи бор, дейишимизнинг боиси ҳам шунда — демократия деган сув билан ҳаводек зарур ақида бу мамлакатнинг ички сиёсатига ҳалал беради.

Ана шуни ўйлаган тўрт девор ҳокими қўл остидагилар билан хушёрликни унутмай муносабатда бўлади: яъни хотин зотига сир бермасликни, болали уйда сир ётмаслигини бирон дақиқага ҳам эсан чиқармайди.

Бу одам уйдагилар билан ҳам оғзини очмай сўйлашади!

Энди бу мамлакатнинг иқтисоди, маданияти, муҳити, тузум-тутуми қанақа экан, мутлақ ҳоким давлатни идора қилишдек сермашаққат ишни қандай уйдлар экан, деб қизиқсинишимиз турган гап.

Биз бу одамнинг тоза юришига, озода кийинишига, чиройли сўйлашига, ўзини йўқотиб қўймаслигига, музайян ва равон мушоҳада юритишига, сувда чўкмай, ўтда куймай юришига, мусичаларнинг ҳам, илонларнинг ҳам кўнглини бирдек топишига, дўстга ҳам, душманга ҳам

бирдек қарашига кўзни катта очиб қарайлик—ишлари яхши бўлмаса,
ботаётгав офтобга қараб шундай эснармиди?!

Қараманг унга — эсноқ юқумли бўлади, ахир!